

LIST OF SOURCES AND THEIR ABBREVIATION

NSIS – Novyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 000 sliv i slovopoluchen / L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomiak, A. A. Demianiuk; za red. L. I. Shevchenko. Kyiv, Ariy, 2008, 672 p.

The article deals with peculiarities of adaptation of English borrowings which have phoneme /h/ in phonetic and graphic subsystems of Modern Ukrainian, typical breakings of Ukrainian orthoepic and orthographic norms in using English borrowings with /h/ in every day and professional communication are analyzed, equivalents which agree with Ukrainian language standards of pronouncing and spelling borrowings with phoneme /h/ are offered.

Keywords: borrowings, phoneme, guttural consonant, velar consonant, language norm (standard).

УДК 811.161.2'367.625

Конєва О.О.

СКЛАД І СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДІЄСЛІВ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ ВЗАЄМНОЇ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті визначено склад лексико-семантичної групи дієслів взаємної дії. Проаналізовано семантичну структуру лексико-семантичних підгруп, виокремлення яких зумовлюється специфікою їхніх семантичних параметрів і функційних особливостей. Розглянуто ядерні та периферійні значення в парадигматичній структурі дієслів.

Ключові слова: дієслова взаємної дії, лексико-семантична підгрупа, архісема, диференційна сема, ядро, периферія.

Дієслово як центральна частина мови посідає особливе місце в описі лексико-семантичної системи української мови. Воно є найбільш конструктивною частиною мови порівняно з усіма іншими [1, 7], виявляє багатство семантичної структури, має складну систему граматичних категорій, виражає ознаку динамічну, активну, в процесі її становлення й розгортання [4, 296]. Саме тому дослідження дієслівних лексико-семантичних груп становить значний інтерес для сучасного мовознавства. Парадигматичний опис лексико-семантичних групувань передбачає виділення складу групи, визначення кола семантичних ознак, суттєвих для системи певної лексико-семантичної парадигми, встановлення внутрішньої структури цієї групи.

Такі дослідження зазвичай проводять в межах певних парадигматичних групувань різного рівня: лексико-семантичних полів, лексико-семантичних груп, підгруп тощо, які створюються на основі опозицій одиниць таких групувань, класів, підкласів один одному за їхніми інтегральними й диференційними ознаками.

Одним з таких парадигматичних групувань є лексико-семантична група (ЛСГ) дієслів взаємної дії, які належать до взаємно-зворотних дієслів і виражають дію, виконувану кількома суб'єктами, кожний з яких виступає водночас і об'єктом дії [3, 260]. До складу ЛСГ входять менші семантичні групування – лексико-семантичні підгрупи (ЛСПГ), виокремлення яких зумовлюється специфікою їхніх семантичних параметрів і функційних особливостей.

I. Лексико-семантична підгрупа дієслів, які позначають взаємодію під час знайомства

До складу аналізованої ЛСПГ входять такі лексеми: *знайомитися, познайомитися, роззнайомлюватися, обзнайомлюватися (2), перезнайомитися, зазнайомлюватися, запізнаватися, пострічатися, розпізнаватися (3), спізнаватися (2), стикатися (2), пізнаватися (2)* (усього 12 лексем)².

Словом-ідентифікатором лексем цієї підгрупи, які означають «заводити, починати знайомство з ким-небудь», виступає дієслово знайомитися. Базове слово ідентифікується словосполученням «починати знайомство». Основну роль, роль ядра, у підгрупі відіграють ті дієслова, для яких значення взаємодії під час знайомства є основним. Це такі лексеми, як

² Приклади лексем дібрано методом суцільної вибірки із “Словника української мови” в 11 т. (К.: Наук. думка, 1970 – 1980). (Далі – СУМ).

знайомитися, познайомитися, зазнайомлюватися, запізнаватися, роззнайомлюватися. Периферія підгрупи є неоднорідною. Деякі лексеми менш віддалені від ядра й за своїм вторинним значенням належать лише до аналізованої ЛСПГ. Водночас частина лексем за своїм неосновним значенням, крім ЛСПГ взаємодії під час знайомства, входить також до інших лексико-семантичних підгруп ЛСГ дієслів взаємної дії. Наприклад, слова *пізнаватися, стикатися* і *розпізнаватися* за тим самим вторинним значенням можуть бути віднесені до різних ЛСПГ (взаємодії під час знайомства і дружби), оскільки у їхніх визначеннях містяться ідентифікатори обох груп: *стикатися* (2. Несподівано зустрічатися з ким-небудь; // тільки док. Зустрівшись, познайомитися з ким-небудь) (СУМ IX), *пізнаватися* (2. Вступати в дружні відносини, знайомитися, зближуватися з ким-небудь, близько узнавати когось) (СУМ VI, 529); *розпізнаватися* (3. Знайомитися з ким-, чим-небудь; // Зустрічатися, стикатися з ким-небудь, зазнавати чогось) (СУМ VIII, 765).

Складовою частиною архісеми «взаємодіяти» є ядерна сема «знайомитися», яка притаманна семантичній структурі дієслів взаємодії під час знайомства. У процесі компонентного аналізу встановлено, що для лексико-семантичної групи дієслів взаємодії під час знайомства характерними є також диференційні семи, які уточнюють, конкретизують архісему та ядерну сему і визначають структуру групи: диференційна сема кількості учасників взаємодії (обов'язкова для всіх членів групи), сема характеру і способу взаємодії, сема початковості.

II. Лексико-семантична підгрупа дієслів мовленнєвої взаємодії

До складу лексико-семантичної підгрупи входять такі лексеми: *розмовляти; перемовлятися – перемовитися; домовлятися – домовитися; змовлятися – змовитися (1); умовлятися – умовитися; говорити (3), заговорити – заговорювати; поговорити; попоговорити; розговоритися; поговорювати; обговорити – обговорювати; переобговорювати – переобговорити; переговорити – переговорювати; переговоритися – переговорюватися; зговоритися – зговорюватися; договорюватися – договоритися; балакати – побалакати; пробалакати; розбалакатися – розбалакуватися; перебалакати – перебалакувати; перебалакуватися; бесідувати; побесідувати; пробесідувати; розбесідуватися; гуторити; загуторити; погуторити; гомоніти; загомонітися; погомоніти; дискутувати – подискутувати; диспутувати; дебатувати; полемізувати; базікати; розбазікатися; розпитатися – розпитуватися; секретничати – посеCRETничати; шушукатися – пошушукатися; перешушукатися – перешушукнутися; шептатися – пошептатися; шепотатися; перешиптуватися; толкувати – потолкувати; судачити; пацекувати; жартувати; жартуватися; тикатися²; пересуджувати; пересміхатися; пересміюватися; перегукуватися; перекликатися; переспівуватися; пересвистуватися; пікіруватися; скликатися; згоджуватися, згоджатися – згодитися; торгуватися; сторгуватися – сторговуватися; радитися – порадитися; знюхатися – знюхуватися; сходитися – зійтися; порозумітися; порозуміватися. Отже, ця підгрупа охоплює 71 лексему (видова пара на цьому етапі парадигматичного аналізу розглядається як один компонент підгрупи).*

Для встановлення парадигматичних зв'язків між словами у межах аналізованої підгрупи було використано метод ступінчастої ідентифікації. На першому етапі визначається коло слів та словосполучень, які є ідентифікаторами для всіх лексем аналізованої підгрупи. Їх виявлено 11: говорити; обговорювати; вести розмову, бесіду, дискусію, полеміку; обмінюватися думками, словами, фразами; починати розмову; домовлятися; перемовлятися; розмовляти; бесідувати; з'ясовувати; звертатися.

На другому етапі встановлюється коло ідентифікаторів для цих одинадцяти лексем. Дієслова говорити, бесідувати ідентифікуються лексемою розмовляти. Дієслова обговорювати, перемовлятися і розмовляти ідентифікуються за допомогою словосполучення «обмінюватися словами, поглядами, міркуваннями» та ін., яке своєю чергою є синонімічним до дієслова розмовляти. Лексема звертатися ідентифікується словом говорити; дієслово з'ясовувати – словом пояснювати, яке передбачає використання мовлення. Словосполучення «вести бесіду, розмову», «обмінюватися словами», «починати / вступати в розмову»

перебувають у синонімічних відношеннях із дієсловом розмовляти. Отже, словом-ідентифікатором цієї підгрупи виступає дієслово розмовляти, яке характеризується найбільшою узагальненістю свого значення, з його допомогою можна з'ясувати значення будь-якого дієслова відповідної підгрупи.

Ядро підгрупи становлять дієслова *розмовляти, перемовлятися, домовлятися, поговорити, розговоритися, обговорювати, зговорюватися, гомоніти, дискутувати* та ін., які належать до підгрупи своїм основним значенням. Периферія підгрупи менша з кількісного погляду, її члени своїм основним значенням можуть належати як до інших підгруп аналізованої ЛСГ взаємної дії, так і до інших ЛСГ взагалі.

Усім дієсловом аналізованої підгрупи властива архісема «взаємодіяти» і ядерна сема «спілкуватися», які передбачають певний набір диференційних сем, що були виділені в процесі семного аналізу, а саме: диференційна сема кількості учасників мовленнєвої взаємодії; початку і розгортання комунікації; часу тривання; повторюваності; способу дії; предмета і мети мовленнєвої взаємодії. Диференційні семи повторюються у семантичних визначеннях лексем підгрупи, а сукупність сем утворює парадигматичну структуру членів підгрупи.

III. Лексико-семантична підгрупа дієслів дружби

До складу ЛСПГ входить 25 лексем: *дружити; дружитися; здружуватися – здружитися; подружитися; передружитися; подругувати; товаришувати; стоваришуватися; приятелювати; сприятелюватися; заприятелювати; заприятелюватися; пізнаватися; водитися; поводитися; знатися; лигатися – полигатися; злигуватися – злигатися; плутатися; поєднуватися – поєднатися; сходитися – зійтися; зближатися – зблизитися; любитися; брататися – збрататися.*

Більшість лексем цієї підгрупи ідентифікується словосполученнями, які складаються з дієслів бути, ставати, вступати, мати, заводити та іменників дружба, друзі, подруги, товариші, приятелі або похідних від них прикметників та іменника стосунки: стати друзями з ким-небудь (*подружити*); бути подругами (*подругувати*); бути товаришем, товаришами, перебувати в дружніх, приятельських стосунках з ким-небудь (*товаришувати*). Словосполучення такого типу можна вважати синонімічними дієслову дружити. Отже, всі розглянуті ідентифікатори зводяться до одного дієслова дружити.

Більшість лексем входить до цієї підгрупи основним своїм значенням, а отже, становить ядро підгрупи: *дружити; дружитися; здружуватися; подружити; подружитися; передружитися; подругувати; товаришувати; стоваришуватися; приятелювати; сприятелюватися; заприятелювати; заприятелюватися; водитися; знатися; злигатися; злигуватися; брататися*. Але дієслово брататися може бути віднесене за своїм первинним значенням ще й до ЛСПГ дієслів спорідненості. Усі інші лексеми, такі, як *пізнаватися, плутатися, поєднуватися, сходитися, зближатися, любитися*, перебувають на периферії підгрупи. Периферія охоплює ширшу семантичну сферу, її члени за основним своїм значенням можуть належати як до інших підгруп ЛСГ дієслів взаємної дії, так і до інших ЛСГ взагалі. Так, дієслово *любитися* за основним своїм значенням (почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність одне до одного, кохатися) віднесене нами до ЛСПГ дієслів емоційної взаємодії, а лексеми *пізнаватися* і *плутатися* входять до аналізованої підгрупи відповідно другим і десятим значенням.

Компонентний аналіз лексем, що входять до підгрупи, дав змогу встановити склад диференційних сем, які разом з архісемою «взаємодіяти» і ядерною семою «дружити» формують семантичну структуру відповідних дієслів. Це такі диференційні семи: становлення, буттєвості, початковості, кількості учасників взаємодії, способу взаємодії, негативної модальності.

IV. Лексико-семантична підгрупа дієслів спорідненості

Дієслова взаємодії, пов'язаної із родинною спорідненістю, позначають таку взаємно спрямовану дію, яка передбачає встановлення родинних стосунків, створення родини, тобто такої групи людей, що «складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які

живуть разом» [2, 504]. До цієї лексико-семантичної підгрупи належать такі дієслова: *ріднитися – поріднитися; зріднюватися – зріднитися; споріднюватися – споріднитися; родичатися – породичатися* (1; 2); *родатися – породатися; брататися – збрататися, побрататися; куматися – покуматися; перекуматися; своячитися – посвоячитися*. Усього 9 лексем.

Лексеми цієї ЛСПГ ідентифікуються такими словосполученнями: «вступати в родинні стосунки, зв'язки», «стати/ставати рідними, родичами, близькими, дорогими», «виявляти братні почуття», «бути/стати кумами». Майже всі лексеми входять до підгрупи своїм основним значенням і утворюють ядро лексико-семантичного розряду. Лише дієслова *своячитися, споріднюватися, брататися* знаходяться на периферії.

Разом з архісемою «взаємодіяти», ядерною семою «споріднюватися» та ідентифікаційну семою формують семантичну структуру дієслів аналізованої ЛСПГ такі диференційні семи: становлення; буттєвості; кількості учасників взаємодії; характеру родинної спорідненості.

V. Лексико-семантична підгрупа дієслів емоційної взаємодії

Лексеми, що складають цю підгрупу, поділяються на два лексико-семантичні розряди: 1) лексико-семантичний розряд (ЛСР) дієслів емоційної взаємодії між особами різної статі; 2) ЛСР дієслів із загальним значенням «цілуватися». Таке розмежування зумовлене тим, що хоча слова цієї ЛСПГ і об'єднані спільністю семантики, але емоційна взаємодія, позначена дієсловами другого ЛСР, має цілком специфічний вияв. Дієслова першого ЛСР мають ідентифікаційну сему «емоційна взаємодія між особами різної статі», а дієслова другого ЛСР – ідентифікаційну сему «цілуватися».

1) ЛСР дієслів емоційної взаємодії між особами різної статі

До цього ЛСР належать такі лексеми: *кохатися; покохатися; скохатися; любитися; злюбитися; полюбитися; женихатися; поженихатися; пеститися; пестуватися; милуватися; помилуватися; обійматися – обійнятися; обніматися – обнятися; пообійматися – пообніматися; залицятися; лицятися; загравати¹; прихилитися – прихилитися*. Усього 18 лексем.

Дієслова аналізованого лексико-семантичного розряду ідентифікуються словосполученнями, що складаються з дієслова (*почувати, виявляти, виражати, покохати, полюбити, женихатися, помилувати*), іменника (прихильність, любов, ніжність, знаки уваги, інтерес, увагу, ласку) та сполуки слів «один до одного». Ці словосполучення, втілюючи в собі категоріально-лексичну сему «взаємодіяти», відзначаються абстрактністю значень і їх можна сконцентрувати в одному словосполученні, яке й буде виступати базовим ідентифікатором для усього ЛСР: «виявляти сердечну прихильність один до одного».

Більшість лексем, що є членами аналізованого ЛСР, становлять його ядро. Це такі дієслова, як: *кохатися, любитися, женихатися, милуватися* тощо. Вони входять до складу групування за основним своїм значенням.

До семантичної структури лексем, крім архісеми «взаємодіяти», ядерної семи «емоційність» (маємо на увазі емоції, що виникають у зв'язку із коханням), ідентифікаційної семи «стосунки між особами різної статі, входять також такі диференційні семи: спосіб вияву взаємодії; характер взаємодії; кількість учасників взаємодії; час перебігу дії; становлення.

2) ЛСР дієслів із загальним значенням «цілуватися»

До складу лексико-семантичного розряду входять такі лексеми: *цілуватися – поцілуватися; розцілюватися – розцілуватися; перецілуватися; цьоматися – поцьоматися; цьомкатися – поцьомкатися; чоломкатися – почоломкатися; чмокатися – чмокнутися; цмокатися – цмокнутися; христосуватися – похристосуватися; христосатися – похристосатися*. Усього 10 лексем. Усі слова, крім *перецілуватися*, утворюють видові пари.

Усі дієслова аналізованого розряду ідентифікуються дієсловом *цілувати* або похідним від нього *цілуватися (поцілуватися)*, що свідчить про спільність семантики лексем, які об'єднуються в парадигматичне групування.

Структура розряду має ієрархічну будову. Ядро розряду кількісно переважає над периферією, що включає дієслово *чоломкатися* в другому значенні, а також дієслова *христосуватися*, *христосатися*, які хоч і містять у словниковому визначенні ідентифікатор *цілуватися*, але мають конкретнішу семантику.

Крім архісеми та ядерної семи, семантичну структуру семем аналізованого розряду утворюють такі диференційні семи: характеру взаємодії; кількості учасників взаємодії; характеристики учасників взаємодії; однократності/багатократності.

VI. ЛСПГ дієслів взаємодії між неістотами (між предметами та явищами)

До складу лексико-семантичної групи входять такі лексеми: *єднатися* (1); *з'єднуватися* – *з'єднатися* (3); *скріплюватися* – *скріпитися*; *зчіплюватися*; *зв'язуватися*; *сходитися* – *зійтися*(3); *спаяватися* – *спаятися*; *споюватися* 2; *сплавлятися* – *сплавитися*; *сковуватися* – *скуватися*; *склеюватися* – *склеїтися*; *зварюватися* – *зваритися*; *зліплюватися* – *зліпитися*; *злипатися* – *злипнутися*; *змерзатися* – *змерзнутися*; *комбінуватися*; *перехрещуватися* – *перехреститися*; *схрещуватися* – *схреститися*; *спресовуватися* – *спресуватися*; *сполучатися* – *сполучитися*; *суміщатися* – *суміститися*; *сплітатися* – *сплестися*; *посплітатися*; *попереплітатися*; *плутатися*; *переплутуватися* – *переплутатися*; *сплутуватися* – *сплутатися*; *посплутуватися*; *мішатися* 1; *змішуватися* – *змішатися* (1; 2); *перемішуватися* – *перемішатися* 1 (2); *поперемішуватися* (2); *стулятися* – *стулитися* (1; 2); *стискатися* – *стиснутися*(2); *зростатися* – *зростися* (1); *чіплятися* (4); *позчіплюватися*; *зчіплюватися* – *зчіпитися* (1; 2); *пересновуватися*; *пересікатися* – *пересіктися*; *склеплятися* – *склепитися*; *зливатися* – *злитися*; *змикатися* – *зімкнутися* (1; 2); *позмикатися*; *зсовуватися*, *зсуватися* – *зсунутися* (2); *співвідноситися*; *координуватися*; *зитовхуватися* – *зитовхнутися*; *співударятися*; *стукатися* (2); *стукнутися*; *приспосовуватися*; *стикатися*. Усього 51 лексема, 6 з яких у двох лексико-семантичних варіантах.

Аналізована лексико-семантична підгрупа має ієрархічну будову, оскільки характеризується сукупністю ієрархічних елементів та ієрархічними зв'язками між елементами або групами елементів [6, 158]. У ядрі аналізованої ЛСПГ знаходяться лексеми, для яких значення взаємодії між предметами та явищами є основним. Таких лексем більшість. Решта дієслів міститься на периферії ЛСПГ. Периферія підгрупи має неоднорідну будову, тому що частина слів, які входять до неї, знаходяться ближче до ядра, через те, що своїм неосновним значенням вони належать лише до ЛСПГ дієслів взаємодії між предметами та явищами. Це такі лексеми, як: *змішуватися*, *стискатися*, *зчіплюватися*, *зсовуватися* тощо. Водночас лексеми *з'єднуватися*, *сходитися*, *зв'язуватися* своїм вторинним значенням, крім аналізованої ЛСПГ, входять ще до іншої лексико-семантичної підгрупи, а отже, знаходяться на межі двох підгруп і є більш віддаленими від ядра ЛСПГ дієслів взаємодії між предметами та явищами.

Втілюючи архісему «взаємодіяти», усі лексеми аналізованої підгрупи мають у своїй семантичній структурі ядерну сему «з'єднуватися», оскільки саме цим дієсловом ідентифікується найбільша кількість лексем ЛСПГ взаємодії між предметами та явищами. Для дієслів цієї лексико-семантичної підгрупи характерними є також такі диференційні семи: способу взаємодії; ступеня з'єднання; порядку взаємодії; взаємодії, яка відбувається в процесі іншої дії; причини взаємодії; результативності; однократності; кількості учасників взаємодії; здійснення взаємодії тільки між неістотами; здійснення взаємодії як між неістотами, так і між істотами; взаємодії частин тіла.

VII. ЛСПГ дієслів взаємодії, пов'язаної зі стосунками антагоністичного плану

Залежно від того, як конкретно проявляється антагонізм, усі дієслова аналізованої ЛСПГ можна поділити на два лексико-семантичні розряди: 1) ЛСР дієслів із загальним значенням “битися”; 2) ЛСР дієслів із загальним значенням “сперечатися”. Такий розподіл зумовлений тим, що лексеми, які мають спільну ядерну сему “антагоністичні стосунки”, характеризуються виразною конкретизованістю семантики, тобто кожен ЛСР має свою ідентифікаційну сему: 1) “битися”; 2) “сперечатися”.

1) ЛСР дієслів із загальним значенням “битися”

До складу ЛСР дієслів із загальним значенням “битися” належать такі лексеми: *боротися; поборотися; протиборствувати; ратоборствувати; битися (2;3); побитися; попобитися; рубатися; порубатися; воювати; воюватися; перемагатися; сіктися; тузатися; товктися; чубитися; чубаритися; схоплюватися; стинатися¹; позаводитися; стрілятися; задиратися³; різатися; дряпатися; подряпатися; передряпуватися; кусатися; покусатися; штовхатися; штурлятися; шпигатися; плюватися; тягатися (4;5); помірятися; зчіплюватися; змагатися¹. Усього 36 лексем, дві з яких розглядаються у двох лексико-семантичних варіантах.*

Дієслова, що належать до цього лексико-семантичного розряду, позначають взаємодію, пов’язану зі стосунками антагоністичного плану, яка проявляється за допомогою фізичних контактів, тобто під час бійки, бою, війни.

Більшість лексем цього розряду ідентифікуються дієсловом “битися” або спільнокореневими *бити, побитися* чи словосполученнями зі словами *бій, бійка (удатися до бійки, розпочинати бій, вступати у бій, зійтись у бійці)*, які можна вважати синонімічними слову *битися*.

Структура розряду має ієрархічну будову. До ядра входять лексеми, які основним своїм значенням належать до аналізованого парадигматичного групування і значення яких більш абстрактне щодо периферії. Це такі лексеми, як *боротися, рубатися, воювати, сіктися, товктися, стинатися (1), задиратися (3), передряпуватися, покусатися, штовхатися*. Периферія розряду кількісно переважає над ядром, і її члени відзначаються конкретизованістю семантики. Периферія включає як однозначні лексеми (*протиборствувати, тузатися, чубитися* тощо), так і багатозначні, які основними своїми значеннями або одним із лексико-семантичних варіантів можуть входити як до складу другого ЛСР цієї групи, так і до інших лексико-семантичних підгруп ЛСГ дієслів взаємної дії або до інших парадигматичних групувань дієслів. Напр.: дієслово *тягатися* одним із своїх лексико-семантичних варіантів належить до другого ЛСР аналізованої групи. Деякі лексеми одним і тим самим значенням належать і до першого, і до другого ЛСР, через те, що ідентифікуються за допомогою слів-ідентифікаторів обох розрядів, тобто словами “битися” і “сперечатися”. Це такі дієслова, як: *задиратися, зчіплюватися, позаводитися, помірятися, подряпатися, змагатися*.

У процесі компонентного аналізу було встановлено такий набір диференційних сем: кількості учасників взаємодії; становлення; початковості; часу тривання взаємодії; способу, характеру взаємодії; цілеспрямованості.

2) ЛСР дієслів із загальним значенням “сперечатися”

До складу ЛСР дієслів із загальним значенням “сперечатися” належать такі лексеми: *сперечатися; посперечатися (1; 2); засперечатися (1; 2); суперечитися; спорити; споритися; поспоритися; спинатися; суперничати; перекорюватися; гиркатися; сваритися; посваритися; розсваритися; пересваритися; змагатися (4); зазмагатися; позмагатися (4); сердитися; посердитися (2); лягтися (2); перелягтися; заїдатися (2); погриматися; гризтися (2); погризтися (2); загризатися; розгризатися; перегризатися (2); попередгризатися (2); задиратися³; позаводитися (4); зчіплюватися (3); подряпатися (2); розбрататися; дражнитися; передражнюватися; дрочитися (2); помірятися (2); закладатися¹; заложитися; тягатися (4; 6); судитися. Усього 43 лексеми, з яких троє у двох лексико-семантичних варіантах.*

Словом-ідентифікатором лексем цього лексико-семантичного розряду є дієслово сперечатися, яке виражає узагальнену семантику аналізованих лексем і є їхньою ідентифікаційною семою.

Структура ЛСР має ієрархічну будову. Ядро розряду становлять такі лексеми: *сперечатися, посперечатися, засперечатися, суперечитися, спорити, споритися, поспоритися, спинатися, суперничати, перекорюватися, гиркатися, сваритися, посваритися, розсваритися, пересваритися, зазмагатися, сердитися, перелягтися,*

погриматися, загризатися, розгризатися, розбрататися, дражнитися, передражнюватися, закладатися¹, заложитися, судитися, що входять до складу парадигматичного групування основним своїм значенням. Серед них є як однозначні, так і багатозначні лексеми. Усі інші дієслова перебувають на периферії розряду. Своїми значеннями вони можуть входити як до інших групувань дієслів взаємної дії, так і до інших лексико-семантичних груп дієслів.

Було встановлено набір диференційних сем, характерних для лексико-семантичного розряду дієслів із загальним значенням «сперечатися»: кількості учасників взаємодії; становлення; буттєвості; початковості; часу тривання взаємодії; способу, характеру взаємодії.

VIII. ЛСПГ дієслів роз'єднання соціальної та духовної взаємодії

До складу аналізованої ЛСПГ входять такі дієслова: *роз'єднуватися – роз'єднатися (1); розлучатися – розлучитися (1; 2; 3); розставатися – розстатися (1); роз'їжджатися – роз'їхатися (1; 3); розходитися – розійтися (1; 2; 3; 4); розциуратися; розлюблятися – розлюбитися (2); розженитися; розводиться – розвестися (1); розвінчуватися – розвінчатися (1); розкуматися; розбрататися; розбрідатися – розбрестися (1); розбігатися – розбігтися (1; 2; 3); розгруповуватися – розгрупуватися (1); розминатися – розминутися² (1; 2); розгублюватися – розгубитися (2); розлазитися – розлізтися (1; 4); розлітатися¹ – розлетітися (1; 2); розосереджуватися – розосередитися; розливатися – розпливитися (6); розповзатися – розповзтися (1); розпорошуватися розпорошитися (3); прощатися; попрощатися; розпрощатися; розриватися – розірватися¹ (5); розскакуватися – розскочитися (1); розсовуватися – розсунутися (1; 2); розтискатися – розтискуватися (1); розтулятися – розтулитися (1); різнитися (2); порізнитися (1); розрізняватися – розрізнитися; розгороджуватися – розгородитися (1); розмежовуватися – розмежуватися (1); розселятися – розселитися (2); розсипатися – розсипатися (3); розбиватися – розбитися (7); розділятися – розділитися (1; 4); розмикатися – розімкнутися; розніматися – рознятися (1); розціплюватися – розціпитися (1); розчіплюватися – розчепитися (1); порозбиватися (3); порозгороджуватися (2); пороз'їжджатися; порозлазитися (1); порозлітатися (1); порозпливатися (1); порозповзатися; порозсипатися (2); порозскакуватися (1); порозсуватися; порозходитися (1). Усього 53 лексеми, дев'ять з яких у кількох лексико-семантичних варіантах.*

Дієслова аналізованої підгрупи позначають взаємодію, яка полягає в роз'єднанні істот або рідше неістот, які перебували в якихось стосунках чи були з'єднані між собою. Тобто це взаємодія, що спрямована не один до одного, а один від одного. Гіперонімом підгрупи можна вважати лексему *роз'єднуватися*. За допомогою цього дієслова можна дати визначення будь-якої лексеми ЛСПГ дієслів роз'єднання.

Семантичну структуру дієслів ЛСПГ роз'єднання соціальної та духовної взаємодії, крім архісеми «взаємодіяти» і ядерної семи «роз'єднуватися», формують такі диференційні семи: кількості учасників взаємодії; взаємодії в процесі руху; роз'єднання за допомогою чогось; результату роз'єднання взаємодії; інтенсивності роз'єднання взаємодії; роз'єднання після прощання; відсутності можливої взаємодії; роз'єднання взаємодії між неістотами.

IX. ЛСПГ дієслів відновлення соціальної та духовної взаємодії

До складу ЛСПГ входять такі лексеми: *мириться (1); замиритися (1); помиритися (1); змиритися (3); перемиритися; примиритися (1); подаруватися; порозумітися (1); годиться² (2); згодиться (3;4); погодиться (1); перепроситися¹*. Усього 12 дієслів, одне з яких фіксується у словнику в двох лексико-семантичних варіантах.

Лексеми, які належать до аналізованої лексико-семантичної підгрупи, позначають процес, що полягає у встановленні чи відновленні соціальної та духовної взаємодії, якої не існувало взагалі або вона була припинена внаслідок якихось причин, найчастіше в результаті антагоністичних стосунків. Лексема *мириться* є гіперонімом цієї лексико-семантичної підгрупи. Це дієслово визначає узагальнену семантику лексем аналізованої ЛСПГ.

Усім лексемам ЛСПГ дієслів відновлення соціальної та духовної взаємодії властива категорійно-лексична сема “взаємодіяти” і ядерна сема “відновлювати взаємодію”, що

передбачають певний набір диференційних сем, а саме: диференційна сема кількості учасників ситуації; становлення; припинення антагоністичних стосунків; результативності. Диференційні семи повторюються у словникових визначеннях лексем підгрупи, а сукупність сем утворює парадигматичну структуру членів підгрупи.

Отже, дослідження семантичних параметрів дієслів лексико-семантичної групи, виявлення базових слів-ідентифікаторів, наявність яких свідчить про спільність семантики лексем і взаємозв'язок одиниць на парадигматичному рівні, вияв особливостей ієрархічної будови підгруп дають змогу підтвердити реальність об'єднання слів у певному парадигматичному групуванні, а також встановити структуру ЛСГ дієслів із значенням взаємної дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений // Вопр. языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3 – 29.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
3. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник / М. Я. Плющ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 328 с.
4. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1971. – 315 с.
5. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / Редкол.: І. К. Білодід (голова). – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
6. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М.: Наука, 1974. – 256 с.

REFERENCES

1. Vinogradov V.V. (1953). *Osnovnyje typy lexicheskikh znachenij*. Vopr. jazikoznaniya. – 1953 – №5. – С. 3 – 29. [Basic types of lexical values]. Vopr. linguistics – 1953. – No. 5. – P. 3 – 29.
2. Zhayvoronok V.V. (2006). *Znaky ukrajins'koji etnocul'tury*. [Signs of the Ukrainian ethnoculture: Dictionary-directory]. – К.: Dovira, 2006. – 703 p.
3. Plyushch M.Ya. (2010). *Gramatyca ukrajins'koji movy. Morphemica. Slovotvir. Morphologija*. [Grammar of the Ukrainian language. Morphemic Wordwork Morphology. Textbook]. – К.: Vydavnychyj Dim «Slovo», 2010. – 328 p.
4. Rusanivsky V.M. (1971). *Structura ukrajins'koho dijeslova*. [The Structure of the Ukrainian Verb]. – К.: Nauk. Dumka Publ, 1971. – 315 p.
5. *Slovyk ukrajins'koji movy: V 11 t.* [Glossary of Ukrainian language: In 11 vol.]. AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni / Redkol.: I. K. Bilodid (golova). Kyiv, Nauk. Dumka Publ., 1970 – 1980.
6. Schur G. S. (1974). *Teorija pol'a v lingvistike*. [Field Theory in Linguistics]. – Moscow: Nauka, 1974. – 256 p.

The article determines the composition of the lexical-semantic group of verbs of mutual action. The semantic structure of lexical-semantic subgroups, the selection of which is determined by the specificity of their semantic parameters and functional features, is analyzed. Nuclear and peripheral values are considered in the paradigmatic structure of verbs.

Keywords: verbs of mutual action, lexical-semantic subgroup, arhisema, differential sema, nucleus, periphery.

УДК 81'42

Май Л.М.

ГЕТЕРОГЕННІСТЬ ЗАСОБІВ СТВОРЕННЯ ТЕКСТУ КОМІКСУ «МАКСИМ ОСА» ІГОРЯ БАРАНЬКА

Стаття присвячена комплексному вивченню гетерогенної природи засобів створення тексту коміксів, які аналізуються за рівнями: формальним, функціонально-стилістичним та рівнем текстотвірної моделі. Виявлено специфіку тексту коміксу «Максим Оса» Ігоря Баранька. Визначено, якими засобами в межах одного твору взаємодіють елементи різних семіотичних утворень (вербальних, візуальних, культурних).

Ключові слова: комікс, гетерогенність, панель, культурний код, графічний роман.